

noll27

AKTUELLT MAGASIN OM BIBLIOTEKSFRÅGOR
FRÅN KULTUR I VÄST

Insta

Bibliotekens digitala arbete

DIGITALT FÖRST

Om Sveriges digitala
kompetenslyft

5

PORTUGAL

Ett fantastiskt bokparadis
lockar till läsning

15

noll27.se

Bibliotekens ansvar

Det är lätt att vara frustrerad över allt nytt man ska kunna. Och visst måste alla branscher tänka nytt, men se det istället som en gyllene chans att utveckla det som finns. Det perspektivet är mindre stressande och mer konstruktivt.

Ett allt större bildningsbehov växer fram och det enda som fungerar som ett effektivt vaccin mot kunskapsförakt, faktaresistens och oförmåga att värdera innehåll på nätet är bildning.

Extra viktig blir också bibliotekens roll i ljuset av att den digitala utvecklingen är långt ifrån färdig. Den kommer att pågå i många år till. Endast dryga 40 procent av världens befolkning har tillgång till internet dagligen. Den utveckling som kommer att ske i andra delar av världen de närmaste åren kommer också att påverka internet så som vi känner till det. Det är inte alls lika självklart att de stora nätspelelarna och frågeställningarna är de samma som idag.

Medborgarnas kompetensbehov kommer dock vara konstant. Biblioteken är en av de aktörer som kan och bör ta ett stort ansvar för dessa. För att kunna göra det behövs större likvärdighet och mångfald i utbud av digitala tjänster riktade mot medborgare. Det digidel-utbud som finns är viktigt, men är ofta en slags digital motsvarighet till ABC-boken.

Alldeles för sällan förs det idag initierade proaktiva samtal om internet. Nätbolagens egen affärsutveckling sätter agendan. Biblioteken kan vara det självklara och välbehövliga forum för djuplodande diskussioner om nätutvecklingen. Där nischade frågor om nätneutralitet, dark web, digital påverkan eller integritet diskuteras.

Utmaningen för biblioteken är att de mysiga sagostunderna på biblioteken har cementerat en ganska sentimental och daterad bild av bibliotekens förmåga och utbud. En syn på bibliotek som även delas internt. Biblioteken behöver uppdatera sig. Sluta fundera över sin roll och visa att de kan och vill ha en nyckelroll. Om biblioteken ska kunna ”bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning” innebär det mycket mer än utlåning av böcker, diskussion om urvals- eller ordningsfrågor. I mitt kapitel i den nationella Biblioteksstrategins omvärldsanalys Femte statsmakten, ”Från sagor till cyberpunk” ligger fokus på detta så nödvändiga digitala

omtag. Kapitlet kan ge argument när omvärlden ifrågasätter bibliotekens roll. För de finns idag utanför kultursektorn och den akademiska filterbubbla som finns runt biblioteken. Biblioteken som infrastruktur eller de databaser och det globala nätverk biblioteken har som en resurs finns det få innovatörer som värderar högt eller känner till. Frågan om digitaliseringens påverkan på det demokratiska samhället måste stå i fokus för bibliotekens kommande utvecklingsarbete.

Sträva efter att bli den arena där man säkerställer demokratiens utveckling i en digital samtid. Där man värnar om ett fritt internet utanför enskilda aktörers särintressen och där medborgare får hjälp att förstå synliga såväl som osynliga påverkansmöjligheter och allt annat av de mer dystopiska perspektiven av nätutvecklingen.

I övergången från bondesamhälle till industri- och kunskapsamhälle var det tydligt vad läs- och skrivkunnigheten betydde för att bli delaktig och kunna påverka i samhället. Idag behövs en digital fördjupning av läs- och skrivförmågorna. Ett bredare och djupare lärande och analyseringsförmåga med en förmåga att koppla ihop och värdera information från olika källor. Exakt det biblioteken alltid gjort.

Biblioteken som den infrastruktur för demokrati man redan är måste kliva fram och säkerställa att digitaliseringen utvecklar och inte sänker demokratin. Bibliotekens bidrag för att öka den akademiska litteraciteten genom att ge verktyg och hjälp för att läsa och skriva vetenskaplig text och att kunna söka och tolka information är tydlig. Den digitala litteraciteten är idag lika viktig för ett samhälles demokratiska utveckling som den akademiska för forskningsvärldens tillväxt.

Biblioteken behövs för att försvara och bevaka nätutvecklingen ur ett humanistiskt, etiskt och för demokratin hållbart perspektiv. En oberoende arena med upplysnings- och bildningsideal i fokus och fri från kommersiella särintressen. En arena där medborgarna och demokratiutvecklingen i en digital samtid får stå i fokus. All samhällsutveckling är inte en fråga om nästa stora digitala affärsidé.

BRIT STAKSTON

Mediestrateg, debattör och författare

Foto: Joakim Rådström

Innehåll Nr 1 | 2018

Bibliotekens ansvar

Brit Stakston om vår digitala samtid

2

Hon leder Digitalt först

Kerstin Olsson om sitt uppdrag

5

Självskattningstest

Om testet som Digitalt först ska utgå ifrån

7

Pedagogisk lärplattform

Bibblan bildar ska öka det digitala kunnandet

9

Helsingborgarnas nya rum

Helsingborgs stadsbibliotek har öppnat Digidel

11

Om faktaresistens, kunskap och sanning

Professor Åsa Wikforss reder ut begreppen

12

MIK och demokrati

Om arbetet med ett digitalt kompetenslyft på Stockholms stadsbibliotek

14

Utblick – Portugal

Noll27 besöker några av Portugals bokhandlar

15

Skydda den digitala integriteten

Ny lagstiftning ställer krav

19

Digitala frågor tar mycket tid

Levande diskussion om om digitala frågor

21

Digitalt center i Motala

Digitala tjänster har blivit mer synliga på Motala bibliotek

23

Profilen – Digital biblioteksaktivist

Åke Nygren drivs av ett engagemang i allt som rör digitala utvecklingsfrågor

24

Pilotprojekt i öster

Biblioteket i Pargas samarbetar om ny teknik

28

Med fokus på litteratur

Noll27 har mött Gunnar Südow

29

Om jag hade ett bibliotek

Gunnar Südow: – Men det har jag ju...

31

noll27

BIBLIOTEKSMAGASIN NOLL27 GES UT AV KULTUR I VÄST SOM ÄR EN FÖRVALTNING INOM VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN. NOLL27 SKA FRÄMJA BIBLIOTEKSUTVECKLING GENOM ATT GE KUNSKAP, INSPIRERA, PROBLEMATISERA SAMT SKAPA DIALOG OCH DEBATT KRING BIBLIOTEK OCH AKTUELLA BIBLIOTEKSFRÅGOR. NAMNET NOLL27 HAR EN LÄNK TILL KLASSIFIKATIONSSYSTEMET DEWEY DÄR KODEN 0.27 ÄR KODEN FÖR ALLMÄNNA BIBLIOTEK, ARKIV OCH INFORMATIONSCENTRUM.

KONTAKT	NOLL27 KULTUR I VÄST 405 44 GÖTEBORG TEL: 031-333 51 00 REDAKTIONEN@NOLL27.SE
WEBBPLATS	NOLL27.SE
ANSVARIG UTGIVARE REDAKTÖRER	HELÉN ANDERSSON HELÉN ANDERSSON ELISABETH EKSTRÖM EVELINA WESTERGRÉN
REDAKTIONSRÅD	BIBLIOTEKSGRUPPEN, KULTUR I VÄST
ART DIRECTOR & GRAFISK FORM	KERSTIN STRÖMBERG
OMSLAG/FOTO OMSLAG/MONTAGE	PHOTOSPIN.SE KERSTIN STRÖMBERG
TRYCK	CELA GRAFISKA ISSN-NUMMER 2002-4649
ADRESSÄNDRING PRENUMERATION	NOLL27.SE PRENUMERATION@NOLL27.SE
INLÄSNING AV NOLL27	LARS.BRED@KULTURIVAST.SE

Hon leder regeringens satsning Digitalt först

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Regeringen beslutade i höstas att ge Kungliga biblioteket, KB, i uppdrag att verka för ett kompetenslyft hos all personal på landets folkbibliotek. Satsningen handlar om att de regionala biblioteksverksamheterna ska samordna utbildning av folkbibliotekarier som i sin tur ska hjälpa befolkningen i ett digitalt kompetenslyft.

Regeringen ger KB 25 miljoner kronor årligen i tre år till satsningen Digitalt först med användaren i fokus, och sedan den 1 februari finns Kerstin Olsson på plats för att leda arbetet.

Vem är Kerstin Olsson?

Jag har tidigare arbetat som chef för Regionbibliotek Östergötland. Jag hann vara pensionär i två månader innan jag började på KB som projektledare för satsningen Digitalt först.

Berätta om Digitalt först och om ditt uppdrag

Projektet är en del i regeringens digitaliseringsstrategi. Sverige ska bli bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter. Syftet är att alla ska kunna ta del av digitala tjänster.

Eftersom många kommer till biblioteken för att få hjälp behövs ett kompetenslyft för personalen på våra folkbibliotek. Pengarna ska gå till regionbiblioteken för att stärka deras roll som noder för kompetens och utveckling och för de utbildningar som ska till. En del av potten ska också gå till en gemensam digital plattform. Mitt uppdrag är det samma som regeringens direktiv till KB.

Hur kommer du att lägga upp arbetet?

Vi börjar med en mobiliseringsfas och ett stort förankringsarbete. Under våren kommer all folkbibliotekspersonal att göra det självskattningstest som regionbiblioteken i Dalarna, Stockholm, Uppsala och Örebro arbetat fram. Analysen av de testerna ska sedan ligga som grund för de utbildningar och utvecklingsinsatser som behövs. Under tiden kommer jag och regionbiblioteken att träffa andra för att samordna utvecklingsinsatser, exempel som nämns i direktivet är Medierådet, Myndigheten för tillgängliga medier, SKL, Digidel, med flera.

Det finns ett stort intresse och många vill bidra med sin kompetens. Det händer mycket just nu och både på nationell, regional och kommunal nivå anställs digitaliseringsstrateger och det satsas på alla nivåer. Och äntligen har medvetenheten ökat om behovet av stöd för dem som lätt hamnar utanför den

Illustration: photospin.com

Delaktighet Kerstin Olsson tycker att det viktigaste med projektet Digitalt först är att det ska ge ett mer jämlikt biblioteksväsende i hela landet och ett digitalt kompetenslyft för allas delaktighet.

digitala delaktigheten. Ja, och sen ska det bli verkstad, ordnas utbildningar och plattform med mera.

Projektet kommer att utse en ansvarig i varje region/län, men det kommer också att utses en övergripande regional representant som ska samarbeta med dig.

Hur kommer det att fungera?

Det kommer att bli jättebra att någon driver de regionala frågorna när vi ska samarbeta över hela landet och det kommer att finnas ett nätverk av ansvariga hos alla de regionala biblioteksverksamheterna. Och det behövs en förändringsledare med regionalt perspektiv som kan hjälpa till och resonera, förankra och stödja utvecklingen.

Hur tänker du runt det nationella samarbetet kring olika lärplattformar?

Jag hoppas att det blir sådana och det är bra att många vill bidra till den här utvecklingen. Bibblan bildar till exempel är med i diskussionen, men vi är inte alls framme i något konkret än.

Det har framförts en del kritik för bristande barnperspektiv i Digitalt först. Hur ser du på det?

Satsningen gäller ett digitalt kompetenslyft och det är svårt att tänka sig det utan barnperspektiv, eller hur. Barn och unga är prioriterade på biblioteken. Nu får ju skolan ett rejält uppdrag kring barn och digitalisering och där kommer det att finnas mycket kunskap att hämta också för dem som jobbar

med barn och unga på biblioteken, så låt oss inte tappa det. Och så finns ju skollovpengar och 225 andra miljoner att söka och matcha upp den här satsningen med. Så även om aktiviteter på biblioteken, som ska följa hand i hand och stärka utbildningsinsatserna, i första hand riktar sig till vuxna enligt direktivet, så måste den digitala kompetensen hos personalen innefatta tjänster för alla som besöker och använder biblioteken. Digital kompetens och att ha ett källkritiskt tänkande är viktigt för alla åldrar, barn och deras vuxna.

Vilka är dina förhoppningar med projektet?

Min förhoppning är ett mer jämlikt bibliotekssverige när det gäller kompetenser och tjänster som alla har tillgång till, och en gemensam digital plattform där man lätt kan ta del av dem. ■

noll27.se

PS

Just innan noll27 gick till tryck blev det klart att det är Eleonor Grenholm, Regionbibliotek Uppsala, som kommer att ha uppdraget som nationell samordnare för de regionala biblioteksverksamheterna inom Digitalt först. Eleonor Grenholm tillträder den 1 april.

Självskattningstest kring digitala kompetenser

TEXT OCH BILD: HELEN ANDERSSON

Läns- och regionbiblioteken i Dalarna, Stockholm, Uppsala och Örebro har tillsammans utvecklat ett självskattningstest kring digitala kompetenser för bibliotekspersonal.

– Vi skulle gärna se att självskattningstestet blir navet i den nationella kompetensutvecklingsatsningen Digitalt först med användaren i fokus, säger Eleonor Grenholm, bibliotekskonsulent Regionbibliotek Uppsala.

Metod

Idén till ett självskattningstest kom efter en diskussion om samarbete kring någon form av gemensam läresurs i Region Dalarna och Region Uppsala. Tidigt insåg de att för att kunna göra ett kompetenslyft måste de först kartlägga aktuella kunskaper. När de stötte på ett självskattningstest kring digitala kompetenser utarbetad för pedagoger inom skolan, kopierade de helt enkelt deras tillvägagångssätt där testet utgick från EUs ramverk för digital kompetens, Digcomp 2.0.

Under förra våren och sommaren utvecklades och konkretiserades Digcomp 2.0 för att bättre passa en biblioteksmiljö och så småningom fanns det en prototyp till det som nu har blivit ett självskattningstest för bibliotekspersonal. Testet har delats in i fem områden med fyra bakgrundsfrågor och 24 påståenden att ta ställning till alla anpassade till en konkretiserad biblioteksmiljö.

– Det var viktigt för oss att frågorna ska vara både lätta och svåra. Vi vill verkligen inte att testet ska upplevas nedslående av någon, säger Eleonor Grenholm som menar att det behövs en metod som hjälper till att förhålla

sig till digital kompetens som hon tror kan upplevas som abstrakt ibland.

– Självskattningstest är en väl etablerad metod för att mäta kompetenser och går ut på att man ska skatta sin egen kompetens för att kunna utföra en viss handling. Det handlar inte om självförtroende utan om en faktisk kompetens. Målet med testet är ju inte att alla ska skatta sig högt.

Trots inledande tekniska problem och trots minimal marknadsföring, hade självskattningstestet redan efter en månad på nätet besvarats av drygt 300 biblioteksanställda. Intresset är stort och Kungliga biblioteket, KB, har deklarerat att de ser testet som en nationell resurs för att mäta nollvärdet på biblioteken. Arbetsgruppen bakom testet går nu vidare och tillsammans med åtta pilotbibliotek ska de undersöka hur enkätsvaren ska analyseras och hur resultaten kan omvandlas till praktik.

– Vi tänker att självskattningstestet kan ses som ett underlag till en handlingsplan. Att man utifrån det samlade resultatet på arbetsplatsen ser vad man behöver kompetenshöja och prioritera i den digitala verksamheten, säger Eleonor Grenholm som hoppas att de i framtiden ska kunna bygga en automatiserad process för sådana analyser.

Illustration: photospin.com

Genomlysning Eleonor Grenholm menar att självskattningstestet ger en genomlysning av folkbibliotekens digitala kompetens där verksamhetsperspektivet är prioriterat.

– Utgångspunkten med ett självskattningstest runt digital kompetens är att kartlägga personalens kompetenser för att kunna identifiera kunskapsluckor.

Kartläggning

För att kunna göra en kartläggning och en nationell jämförelse av den digitala kompetensen, inleds testet med frågor om bland annat yrkeskategori och antal år i verksamhet, och därför finns Sveriges samtliga 290 kommuner redan från början inlagda i testet.

– Det blir en hjälp för oss på läns- och regionnivå att analysera svaren och planera kompetensutveckling med digitalt fokus, säger Eleonor Grenholm och berättar att de siktar på att ta ut resultat från testet varje kvartal under det första året. Första gången kommer att bli i månadsskiftet mars-april i år för att förhoppningsvis kunna presentera en beskrivning av det digitala läget nationellt under Biblioteksdagarna i maj.

Inget eländesresultat

Prototypen av självskattningstestet har under hösten testats av 80 personer som arbetar på olika bibliotek i fem olika län/regioner. Svaren från dessa tester avslöjar att bibliotekspersonalens digitala kompetens ligger ganska högt, att många skattar sin förmåga till att de nog skulle klara av vissa uppgifter. Bäst resultat fick skattning gällande informationssökning, lägst resultat fick frågor om säkerhet, upphovsrätt och teknisk problemlösning.

– Det stämmer ganska bra överens med den diskurs som råder på biblioteken. Att man inte ska vara expert utan jobba tillsammans och utforska och fungera som en guide på området, säger Eleonor Grenholm som ser fram mot de nationella resultaten från fler kommuner.

– Jag ser verkligen nyttan med det här testet och hoppas att vi hittar formerna för att göra det till en nationell resurs. Och, tillägger hon, jag hoppas att vi så småningom kan fortsätta utveckla självskattningstestet mot att det handlar om vilka aktörer biblioteken vill vara i närsamhället, och hur de ska bli det. ■

fakta

noll27

Självskattningstestet har en Creative Commonslicens och är fritt att användas av alla bibliotek. Självskattningstestet utgår från EUs ramverk Digcomp 2.0. Ramverket listar digitala kompetenser som är nödvändiga för att vara en fullt delaktig medborgare. Självskattningstestet finns på Region Uppsalas webbplats under rubriken Digikom.

Pedagogisk lärplattform

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Bibblan bildar är en pedagogiskt uppbyggd digital lärplattform som sedan några månader finns tillgänglig att använda.

– I första hand ska Bibblan bildar öka det digitala kunnandet hos allmänheten, men en del resurser fungerar ju för både bibliotekspersonal och allmänhet, säger Gunilla Fors, bibliotekarie på Malmö stadsbibliotek och en av två projektledare för Bibblan bildar.

Utgångspunkten i arbetet med att ta fram Bibblan bildar har till stor del varit den praktiska erfarenhet Malmö stadsbibliotek fått genom verksamheten på bibliotekets Lärcentrum. Här har inriktningen varit digital kompetens och man har haft tillfälle att prova olika lärmeter i sitt pedagogiska arbete.

– Det finns tydligt två stora målgrupper på Lärcentrum. Det är äldre personer och personer med annat modersmål än svenska. Det är också dessa vi i första hand riktar oss till på Bibblan bildar, säger Sofia Murray, bibliotekarie på Malmö stadsbibliotek och den andra projektledaren för Bibblan bildar.

– Majoriteten av de frågor vi får i Lärcentrum handlar om grundläggande behov som till exempel hur man skickar e-post, scannar en bild eller bifogar en fil. Därför har vi valt att utforma Bibblan bildar väldigt enkelt, lättillgängligt och lättanvänt för de digitalt ovana, tillägger Gunilla Fors.

Uppdrag

Hösten 2016 fick Malmö stadsbibliotek en förfrågan från Kungliga biblioteket, KB, om att göra en pilotstudie till Bibblan bildar. Biblioteket har sedan tidigare KBs uppdrag att driva Bibblan svarar och Bibblan guidar och såg Bibblan bildar som en självklar vidareutveckling och en komplettering till dessa.

– Uppdraget var tydligt att resursen ska rikta sig till allmänheten i första hand. Men en del resurser fungerar ju både för allmänhet och bibliotekspersonal eftersom vi alla har olika kompetenser gällande digitala frågor. I förlängningen kan vi också tänka oss att man skapar en särskild ingång för personal, säger Gunilla Fors.

Steg-för-steg-handledning

Bibblan bildar består av flera delar på olika nivåer, alla paketerade med en enkel ingång. Här finns tydliga rubriker

Nationell plattform Bibblan bildar hänger ihop med den nationella strategigruppens förslag till Digitalt först med användaren fokus.
– Där finns en gemensam plattform för utbildningsresurser riktade mot allmänheten nämnd, säger Gunilla Fors.

med åtta olika kategorier som talar om var du ska klicka för att hitta vad du söker, och du kan också söka med egna ord i en sökruta. Erfarenheter från Lärcentrum har visat att många äldre och personer med språksvårigheter har svårt att hänga med i en skärminspelning. Därför har Bibblan bildat satsat extra på en steg-för-steghandledning där varje steg med ord och bild beskriver hur du ska göra i olika moment. Beskrivningar som också går att skriva ut så att du kan ha den bredvid dig när du övar.

– Det kanske är lite gammaldags, men att ha beskrivningen bredvid gör det enklare att öva, öva, öva. Och det är vad våra målgrupper behöver göra, säger Gunilla Fors.

Samarbete

Både Gunilla Fors och Sofia Murray vill att Bibblan bildar blir en nationell plattform. De ser gärna ett samarbete med kollegor runt om i landet, att inte alla bibliotek ska behöva göra sina egna lärresurser och att fler kan vara med att bidra med innehåll till plattformen. Förutsättningarna finns om de skulle få uppdraget och det har också varit en grundläggande tanke.

– Vi har sett till att det inte finns några tekniska begränsningar att utveckla plattformen, säger Sofia Murray och berättar att de pratar mycket om vad andra biblioteken kan bidra med, men också vad aktörer utanför biblioteksvärlden kan bidra med som till exempel undervisningsfilmer av olika slag.

– När det gäller andra aktörer blir det en fråga om be-

dömning, kvalitet och pedagogik och då bör vi jobba med någon slags redaktion.

Limbo

Just nu finns Bibblan bildar tillgänglig för vem som helst att använda. Men eftersom projektiden löpte ut strax efter årsskiftet finns det ingen som för tillfället riktigt har ansvar för plattformen. Och eftersom ingen vet hur framtiden ser ut och vilken roll Bibblan bildar kommer att ha i Digitalt först, vågar stadsbiblioteket i Malmö inte marknadsföra den heller.

– Vi har inga resurser. Och eftersom Bibblan bildar till hundra procent är finansierad av KB är det inte Malmö stadsbiblioteks sak att hantera, säger Sofia Murray som hoppas på ett snart beslut om webbplatsens framtid.

– Men just nu är vi ingenstans. Vi befinner oss i ett slags limbo. ■

noll27.se

TIPS

Läs om Lärcentrum på stadsbiblioteket i Malmö i noll27/Framsida nummer 4 2014

Helsingborgarnas nya digitala rum

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Med massor av rosa ballonger, maker-spaceaktiviteter, musik, tal, bubbel och choklad invigdes den 13 februari helsingborgarnas nya digitala rum Digidel på Helsingborgs stadsbibliotek.

Det unika med vårt Digidel är vårt starka samarbete med andra delar av stadens verksamheter. Att vi tar ett helhetsgrepp tillsammans redan från början, säger Catharina Isberg, bibliotekschef Helsingborgs stadsbibliotek när hon pustar ut en stund efter alla tal och lycka-tillhålsningar.

Basutbud

Avdelningen Digidel finns en trappa upp på biblioteket. Tidigare fanns här bokhyllor och några datorplatser och ytan har länge funnits med i tankarna som en möjlig mötesplats av något slag. I dag finns här inga spår efter några bokhyllor. Datorer och iPads finns det däremot gott om, och även om lokalen invigningsdagen till ära är full av rosa heliumballonger som svävar fritt i taket, möjligheter att prova gaming-glasögon eller en 3D-penna, så är de

flesta datorplatser upptagna av biblioteksbesökare.

– Allt det här andra finns ju bara här i dag. När det blir vardag igen kommer här att finnas ett stående basutbud av digital utrustning och vi tänker oss att arbeta med olika teman där den digitala tekniken är på frammarsch. Teman som till exempel boende, berättande, arbete, demokrati och

miljö, säger Josefin Andersson, projektledare Digidel Helsingborg.

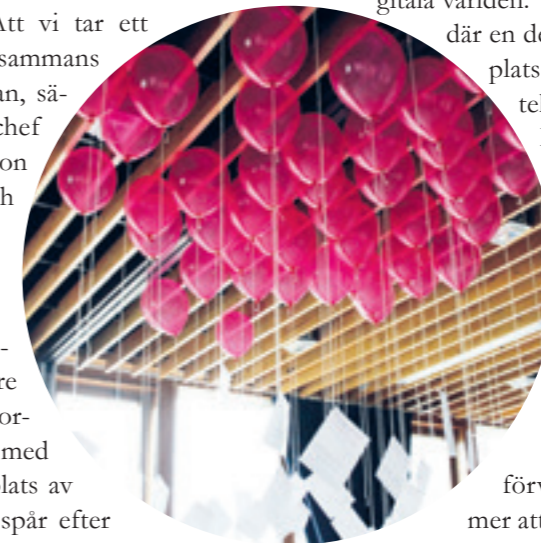
Tre delar

Digidel på Helsingborgs stadsbibliotek riktar sig till såväl nybörjare som till de som är lite mer bekanta med den digitala världen. Verksamheten kan delas in i tre delar där en del handlar om att Digidel ska vara en plats för att lära sig mer om den digitala teknik som används i samhället idag. En annan del handlar om att Digidel ska vara en plattform för alla som arbetar inom staden och som vill utveckla eller dela med sig av sina kompetenser och erfarenheter, och ytterligare en del handlar om att Digidel ska fungera som en gemensam mötesplats mellan stadens medarbetare och invånare.

– Vi kommer att bjuda in stadens förvaltningar till olika event och de kommer att ha möjligheten att finnas på Digidel och visa upp sin verksamhet och hur de arbetar med digitala verktyg, säger Josefin Andersson.

– Genom Digidel breddar vi bibliotekets utbud och stärker vår plats för lärande inom det digitala. Men vi ger också staden en ny plattform för att nå ut med sina tjänster till helsingborgarna, säger Catharina Isberg som är noga med att poängtera att dagens invigning bara är en startpunkt.

– Vi har mycket på plats, men det är nu vi ska börja fylla Digidel med innehåll och det känns oerhört roligt att få vara drivande i den här satsningen i Helsingborg. ■

Om faktaresistens, kunskap och sanning

TEXT: HELÉN ANDERSSON
BILD: CHRISTER STURMARK

Åsa Wikforss

Falsa nyheter har det senaste året blivit ett begrepp och en företeelse som snabbt etablerats. Politiker faller ogrundade påståenden, etablerad forskning ifrågasätts och vår verklighetsuppfattning ställs på hårda prov.

Noll27 har träffat Åsa Wikforss, professor i teoretisk filosofi vid Stockholms universitet, för att reda ut begreppen ur ett filosofiskt perspektiv.

Förklara begreppet faktaresistens

Egentligen borde vi prata om kunskapsresistens istället för faktaresistens, för det är vad det handlar om. Att folk står emot tillgänglig kunskap helt enkelt. Till exempel om klimatet, vaccin eller invandring. Kunskapsresistens handlar om saker som går att veta, men som vi i vissa lägen inte vill veta. Bakom detta ligger flera olika mekanismer, bland annat så kallade kognitiva fördomar eller skevheter. Det kan handla om bekräftelsebias, det vill säga tendensen att försöka bekräfta vad vi redan tror. Psykologiska experiment har visat att fenomenet är robust. I stället för att utsätta vår övertygelse för kritisk granskning gör vi, mer eller mindre medvetet, vad vi kan för att hitta information som tycks bekräfta den. Och att hitta sådan information har förstås aldrig varit lättare än det är i dag på nätet. Det kan också handla om en överty-

gelse som är viktig för min grupp, min känsla av identitet, och då är det våra känslor som kommer i vägen. Om någon forskare ifrågasätter min grupps faktaövertygelser känner vi oss hotade och i stället för att ändra oss argumenterar vi för att inte ta den här forskaren på allvar.

Vad är kunskap?

Det som är svårt med kunskap är att det krävs en kombination av oss själva och världen. För att ha kunskap måste vi tro något om hur saker och ting är, för vi kan inte veta något om saker vi inte har någon som helst uppfattning om. Men det räcker ju inte med att vi bara tror något. Det är ingen kunskap. Det krävs att det vi tror också är sant för att det ska vara kunskap. Men redan Platon påpekade att det behövs en sak till, för om vi bara gissar, drar till med något, och det råkar vara sant, är det inte kunskap. Skillnaden mellan en gissning och kunskap är just att vi har något slags skäl för vad vi tror. Någon slags grund eller evidens, goda skäl som gör din tro rationell. Och kunskap är viktigt. Vi behöver kunskap om vår omvärld för att fungera, för att kunna uppnå våra mål.

Vad är sanning?

Ett påstående är sant om det beskriver världen som den är. För att avgöra om något är sant måste vi alltid förlita oss på evidens. I vår vardag handlar det om evidens vi får från våra sinnen. Vad vi ser, hör och känner. Inom vetenskapen söker man evidens på ett mer systematiskt sätt för att pröva hypo-

teser. Sedan ligger det i sanningens natur att vi kan ha fel.

Om ett påstående är sant avgörs inte av vad vi tror om saken utan av hur världen är. Sanningen kan därför vara svår att uppnå och vi ska bära med oss den ödmjukheten och inse att det kan vara värt att lyssna på andra människor. Bästa sättet att övervinna sina kognitiva skevheter och uppnå kunskap är just i en öppen dialog med andra.

Förklara fenomenet falska nyheter

Falsa nyheter fungerar eftersom den mänskliga kunskapen är social. Merparten av vår kunskap får vi inte från våra sinnen utan från andra människor. Så vi måste lita på andra människor för att få kunskap, men det innebär också att vi lätt kan bli lurade. Det finns något som heter truthbias som betyder att om någon säger något till dig är din spontana reaktion att tro på vad den personen säger. Även om du har blivit varnad att personen är opålitlig så vill du gärna tro på det. Att förkasta vad någon säger är en större ansträngning rent kognitivt, så det gör vi inte i första taget. Det här har vi sett hända i vår nya mediasituation där allt fler får sina nyheter via sociala medier, till exempel via vännerna på Facebook. Dina vänner tenderar att dela saker som stämmer med vad du redan tror och du är väldigt benägen att tro på det dina vänner delar. Så dels litar du på dina vänner och dels får du ensidig information. I det läget är du extremt mottaglig för falska nyheter. Du får nyheter som du litar på eftersom de kommer från dina vänner, och det är ofta saker som stämmer med vad du redan tror och gärna vill tro.

– Det kan också handla om ren desinformation som kan spridas både av politiska skäl eller av någon med starka ekonomiska intressen. Ofta anspelar man då på våra känslor och vår känsla av identitet och grupptillhörighet kopplas in. Så fort det blir personligt och känslösamt har vi lätt att dras med, och då måste vi tänka efter; hur troligt är det här? Men vad som är lurigt med det kritiska tänkandet är att för att kunna tänka kritiskt runt en fråga måste man ha bakgrundskunskap i ämnet. Så den som saknar kunskap är extra sårbar för desinformation.

Kan biblioteken spela någon roll i allt det här?

Det är klart. I ett samhälle där det blir allt svårare att hitta pålitlig information kan biblioteken hjälpa till att avgöra vad som är pålitliga källor och pålitlig information. Sedan tycker jag att faktagranskade läroböcker är underskattade och används alldeles för lite i skolan. Sluta skicka ut skoleleverna på Google, skicka dem till skolbiblioteket och bibliotekarien hjälpa till att hitta källor de kan lita på, gärna då böcker. ■

Kort och gott

All Digital Week

Den europeiska kampanjveckan All Digital Week, tidigare Get onlineweek, arrangeras i år den 19-25 mars. Under All Digital Week arrangerar myndigheter, bibliotek och privata organisationer aktiviteter med fokus på digital delaktighet. I Sverige koordineras kampanjen av Digidelnätverket och årets kampanjvecka har två teman. Det handlar dels om att bygga förtroende för teknik genom att utveckla kritiskt tänkande och mediekunskap, och dels om att utveckla ett livslångt lärande för att förbättra de digitala färdigheterna.

Bebispodden

För första gången i Barnradions historia satsar Sveriges Radio på en specialskrivna podd för de allra yngsta och riktar sig till barn noll till två år. I ett pressmeddelande framgår det att Bebispodden är en sjungande, pratande, lekande podd som leker med ord och rytm och som sedan oktober finns på Barnradions sajt och i appen SR Play.

1,6 miljoner till Digidelnätverket

Regeringen har beviljat Digidelnätverket 1 650 000 kronor i bidrag för 2018. Pengarna ska bland annat användas till att inrätta en central kampanj- och samordningsfunktion som ska bidra till ökad kunskap och samverkan i digitaliseringsfrågor. Syftet med bidraget är att främja digital delaktighet och möjliggöra för personer att höja sin digitala kompetens.

Ny instruktion för KB

Regeringen har beslutat ge Kungliga biblioteket, KB, en ny, uppdaterad instruktion som börjar gälla 1 mars 2018. Ändringarna innebär bland annat att KB ska främja svensk forskningskvalitet och en demokratisk samhällsutveckling genom att tillhandahålla källmaterial och en effektiv forskningsinfrastruktur. Myndigheten ska även hjälpa forskare att göra sina forskningsresultat tillgängliga, samt stödja landets bibliotek i att sprida kunskapen.

Regeringsbeslut om MTM

Regeringen har beslutat att Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, ska omlokaliseras och finnas i Malmö från och med den 1 januari 2020.

MIK och demokrati på Stockholms stadsbibliotek

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Digitala biblioteket genomför under 2017 och 2018 ett digitalt kompetenslyft inom Stockholms stadsbibliotek. Med fokus på valet 2018 fördjupar de sig under året på fyra fokusområden; Digital integritet, Källkritik, Sökkritik och Nätetik.

Metoden de arbetar med är ett distribuerat lärande där de via så kallade MIK-ambassadörer på varje biblioteksenhet försöker decentralisera så mycket som möjligt och få personal att fungera som pedagoger ute på biblioteken.

– Vi vill att folk hugger tag i sitt eget ansvar gällande sitt eget lärande, och det är delning av kunskap kollegor emellan som är i första rummet, säger Åke Nygren, Digitala biblioteket.

Känsla för MIK

Varje fokusområde inleds med en workshop för alla ambassadörer där de förbereds på området och på det pedagogiska arbetet. De får sedan med sig material i form av bland annat samtalsfrågor och uppdragsförslag ut till sina kollegor där de efter att gemensamt ha diskuterat får små uppdrag att

omvandla det de lär sig till någon slags praktik på biblioteket.

– Så att man knäcker nöten och förstår frågorna och utmaningarna och värdet av att biblioteken ägnar sig åt det här, säger Åke Nygren, som hoppas att lärometoden ska få igång ett ständigt pågående lärande på arbetsplatsen i vardagen.

– Att vi tillsammans passar på att lära oss varje dag för att steg för steg bli bättre på och stärka den digitala kompetensen. ■

noll27

Läs noll27 på webben

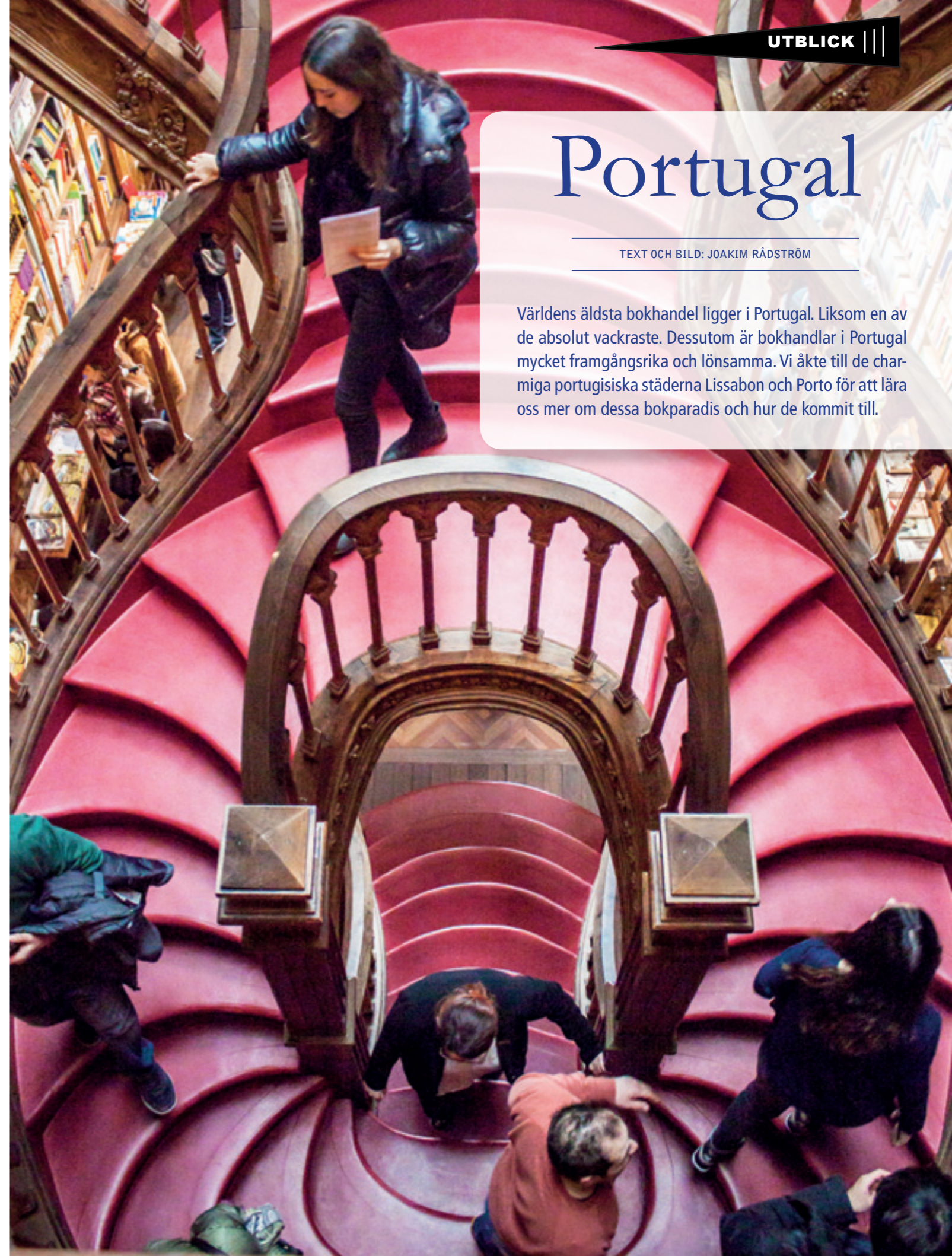
Där hittar du tidningens alla artiklar plus exklusiva artiklar. Om aktuellt tema kan du till exempel läsa om föreningen Make it Finland, om algoritmernas logik och om streamad film på biblioteket.

noll27.se

Portugal

TEXT OCH BILD: JOAKIM RÅDSTRÖM

Världens äldsta bokhandel ligger i Portugal. Liksom en av de absolut vackraste. Dessutom är bokhandlar i Portugal mycket framgångsrika och lönsamma. Vi åkte till de charmiga portugisiska städerna Lissabon och Porto för att lära oss mer om dessa bokparadis och hur de kommit till.

Portugals bokparadis

TEXT OCH BILD: JOAKIM RÅDSTRÖM

Portugiser älskar att ha en fysisk bok tillhands. E-bokserbudandet tog inte fart lika mycket här som i utlandet, säger Ricardo Tacao, bokhandlare i bokhandeln Livraria Bertrand i Lissabons gamla stadsdel Chiado.

Kanske är det också därför som hans arbetsplats överlevt längst bland alla boklädor i hela världen. Redan 1732 slog bokhandlare Pedro Faure upp dörrarna till sin butik, som då låg på Rua Direita do Loreto, nära där den ligger idag, på Rua Garrett 73. För även om inte landet kommer högst upp i statistiken över bokläsning per land, vill en äkta portugis gärna ha en bok nära, kunna ströläsa i den och återvända till den då och då under vardagslivets strävanden och nöjen.

– Om jag går in på ett café till exempel, och har en bok med mig, så kan det omedelbart bli ett föremål för ett trevligt samtal, säger Ricardo Tacao entusiastiskt.

Digital teknik

Årets Eurovisionsvärd Portugal har samtidigt inte någon motvilja mot ny teknik, digitala medier eller radio och TV, utan kombinerar dåtid och nutid i en tilltalande mix. Från de små krogarna i Alfamakvarteren hörs smäktande fado på samma sätt som för hundra år sedan. De gamla husfasaderna är fortfarande täckta av ornamenterat kakel, och de klassiska spårvagnarna tuffar outröttligt upp och ned för Lissabons många kullar.

Samtidigt tar landet varje år emot den internationella

IT-eliten till vad som kallas ”världens bästa teknikkonferens”, WebSummit i Lissabon. Startup-scenen i Portugal har kommit att bli glödhet, och ”digitala nomader” lockas fjärran ifrån av kombinationen bra techföretag och låga boendekostnader.

– Portugal är också en av de största konsumenterna av elektroniska produkter i Europa, visste du det, frågar Ricardo Tacao glatt.

Livraria Bertrand, där han jobbar, kan onekligen ståta med både modern affärsteknik och urgammal proveniens. Här har Lissabons intelligentsia flockats genom åren, såsom nobelpristagaren José Saramago, den gåtfulle och produktive poeten Fernando Pessoa, den nutida läkarförfattaren António Lobo Antunes och många andra.

– Och det där hörnet, det kallas ”cantinho do Aquilino”, ”Aquilinos hörn”, efter författaren Aquilino Ribeiro, som ofta kom hit, berättar Ricardo Tacao.

Överlevare

I fråga om affärsmodellen har Livraria Bertrand faktiskt gått och blivit en hel kedja med 51 boklädor över hela landet, från Viana do Castelo i norr till Faro i söder, och från Guarda i öster till Azorerna mitt ute i Atlanten. Där många gammeldags boklädor har gått under bland webbshoppar och stormarknader, har alltså Livraria Bertrand själva blivit en storspelare på litteraturmarknaden.

– Kedjan utvecklades från denna bokhandel, bekräftar

Hogwartsinspirerat I Staden Porto köar turisterna till bokhandeln Livraria Lello. Till stor del beror detta på att det var här Harry Potterförfattaren J.K. Rowlings tillbringade mycket tid när hon arbetade som lärare i staden. Det sägs också att bokhandeln inspirerat henne till miljön i Hogwartsbiblioteket i böckerna om Harry Potter.

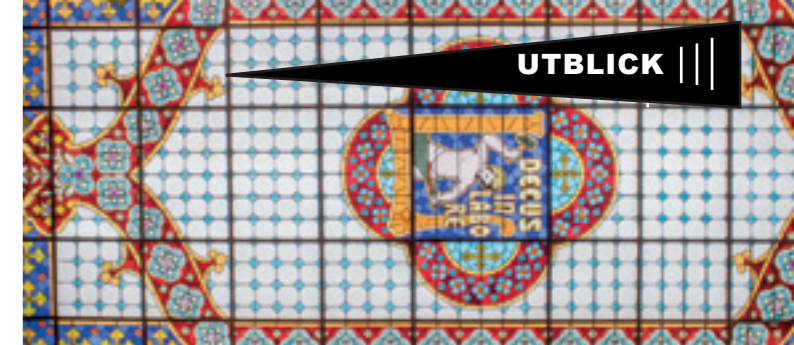
– Anledningen till det stora intresset för Livraria Lello är dels att bokhandeln är vacker med hängande lyktor, blyinfattat takfönster, snidade trappor och sirliga väggutsmyckningar. Men kanske främst för att J.K. Rowling hade sin spirituella hemvist här, säger Manuel de Sousa, kommunikationschef vid Livraria Lello.

Ricardo Tacao. Och ägarna är ättlingar till de ursprungliga Bertrands. Bland de främsta konkurrenterna nämner han den franska kedjan FNAC, som också har en affär nära Livraria Bertrand do Chiado. Men de som kommer till Bertrand söker någonting annat, något genuint, menar Ricardo Tacao, och blir nästan kusligt sannspädd när vi lite senare råkar i samspråk med kunden Sara Croca.

– Jag går mycket hellre hit än till FNAC. Det är en annan upplevelse, och man känner av historien mer här. Det är upplevelsen mer än något annat. Som en kyrka för bokälskare! säger Sara Croca, läkare med bokläsning som största fritidsintresse.

Inträdesbiljett

30 mil norrut, i Portugals andra stad Porto, ligger en inte lika gammal men många gånger vackrare bokhandel, Livraria Lello & Irmão, eller kort och gott Livraria Lello. Och detta är en vallfartsdestination utan dess like i bokaffärernas värld. Redan långt ute på gatan ser man köerna in till Lello, och faktum är att man till och med behöver köpa inträdesbiljett dit i den kombinerade presentaffären och museet intill.

– Vi är den enda bokhandeln i världen där man måste betala för att komma in, säger Manuel de Sousa, kommunikationschef vid Livraria Lello, när vi ringer upp honom. Anledningen till detta storartade intresse för Livraria Lello är dels att den är så vacker med hängande lyktor, ett stort blyglasinfattat takfönster, snidade trappor och bokhyllor och sirliga väggutsmyckningar i slösande art nouveau. Dels, och kanske främst, är den numera också känd som Harry Potter-författarinnan J.K. Rowlings spirituella hemvist när hon arbetade som engelsklärare i Porto i början av 1990-talet. Det sägs faktiskt att den fantastiska bokaffären inspirerade Hogwartsbiblioteket i böckerna om Harry Potter som började komma ut ett antal år senare.

Livraria Lello färdigställdes 1906 av arkitekten och ingenjören Francisco Xavier Esteves, på beställning av de förmögna bokhandlarbröderna José Pinto de Sousa Lello och António Lello. Syftet med den imponerande arkitekturen var bland annat att inspirera till högre utbildning och mer bokläsning hos den då till stora delar fattiga och utbildade befolkningen.

Under större delen av 1900-talet fungerade bokhandeln,

Hög tid att skydda den digitala integriteten

TEXT OCH BILD: EVELINA WESTERGREN

Gammal proveniens De gamla husfasaderna i Lissabon är täckta av ornamenterat kakel. Bakom en av dessa fasader finns bokhandeln Livraria Bertrand som har både modern teknik och urgammal litteratur. Och bara ett stenkast från Livraria Bertrand ligger legendariska Café A Brasileira där den portugisiska författaren och nationalsymbolen Fernando Pessoa brukade dricka vin vid mässingsdisken.

– Pessoa's bok Orons bok skrev han under en av sina över 70 pseudonymer, Bernardo Soares. Boken har till och med jämförts med några av världslitteraturens främsta verk, säger Ricardo Tacao som på en av bilderna hjälper kunden Sara Croca.

jämte det vackra Café Majestic, som en naturlig knutpunkt för Portos författare, på samma sätt som med Livraria Bertrand i Lissabon. Det känns dessvärre ganska avlägset nu, med tanke på att bokaffären är till bredden full med turister istället. Å andra sidan arrangeras många aktiviteter på Livraria Lello för att inspirera till fortsatt bokläsning och bokintresse. Bakom en avspärning sitter en antikvarie och restaurerar gamla böcker till allmän beskådan. Med jämna mellanrum arrangeras boklanseringar, konferenser, storytelling för barn och mycket annat. De stadiga intäkterna från

alla besökare, tre euro per person, har dessutom gjort att Livraria Lello har kunnat restaureras till ursprungligt toppskick, det vill säga även själva bokhandeln i sig har fått återbäring på pengarna.

– Och man kan dra av hela entréavgiften när man köper böcker hos oss, så vi har gått från 50 000 sålda böcker till 300 000 per år. Vi är nu den bäst säljande enskilda bokhandeln i hela Portugal, säger Manuel de Sousa förtjust. ■

En ny dataskyddsförordning och en utökad bibliotekssekretess ställer hårdare krav på att biblioteken skyddar sina låntagares digitala integritet. Men i nuläget är skyddet mycket varierande, det menar Peter Krantz, tidigare CIO på Kungliga biblioteket.

Biblioteken har haft en lång tradition av att skydda användarnas information när det kommer till fysiska utlån. Men jag är rädd för att vi inte har varit lika bra på att upprätthålla det skyddet i den digitala miljön, säger Peter Krantz, som nyligen avslutade sin tjänst på Kungliga biblioteket där han jobbat med frågor om informationshantering och IT.

Han sitter i en stol på Göteborgs stadsbibliotek, som nyss har öppnat för dagen. Bakom honom skimtar två rader med lånedatorer. Bara ett fåtal är upptagna. Men fler och fler kommer snart att börja använda dem för att plugga, söka jobb, eller surfa runt på nätet. Och det är bland annat då det blir så viktigt med de där sakerna som Peter Krantz pratar om - hur vi kan skydda användarnas integritet.

Ny juridik ställer krav

Den utökade bibliotekssekretessen är redan här och en ny dataskyddsförordning börjar snart att gälla. Det innebär att biblioteken, och andra offentliga samhällsaktörer, får hårdare krav på sig att se till att den informationen vi delar med oss av digitalt ska kunna skyddas. Ingen ska kunna följa vilka webbplatser du surfar på, kunna ta del av dina lösenord, eller

dina personliga uppgifter.

– Vi vet till exempel att det kommer folk till biblioteket för att använda surfdatorer, eftersom man kanske vill söka efter information som man inte vill att andra i familjen ska se. Kanske vill man söka information kring kvinnojourer, eller något liknande. Då vore det ju förödande om biblioteket vore precis tvärtom, att den platsen är sämre att göra det på, och innebär ett större integritetsintrång än hemma, säger Peter Krantz.

För att biblioteken ska bli en integritetssäker plats handlar det dels om att se över den fysiska miljön. Kan någon se skärmen över axeln? Vem kan ta del av utskrifterna? Rensas datorn mellan varje användare, eller kan nästa person som loggar in se vilka sidor den förra användaren har besökt, eller till och med komma åt dennes mail om personen fortfarande är inloggad?

Dels handlar det om att se över de digitala tjänsterna. För Peter Krantz menar att man idag inte kan vara helt trygg med att integriteten är skyddad om man använder sig av bibliotekens digitala tjänster. Han ger ett exempel på hur det går att installera en så kallad key logger som gör att allt som skrivs på tangentbordet registreras. Lösenord till mailkontot, ett nyskrivet cv, Facebookmeddelanden, allt skickas sedan vidare och kan hamna i fel händer.

– Detta på grund av en sådan simpel sak att datorerna står tillgängliga. Mellan tangentbordskabeln och datorn kan jag stoppa in den här lilla prylen och så märker ingen någon skillnad. Lösningen på det är helt enkelt att vi ska ha datorerna inlåsta under skrivbordet, eller låsa fast kablar så att ingen kommer åt dem, säger han.

Integritetsskydd Peter Krantz, tidigare CIO på Kungliga biblioteket, menar att det är viktigt att biblioteken kan vara en trygg och säker plats att ta till sig information på.

Information skickas vidare

Att se över de digitala tjänsterna innebär också att se till så att information som varje användare lämnar efter sig inte sprids vidare. Idag kan information skickas vidare till tredje part, kanske till en part som man har ett avtal med och som har ett högt dataskydd. Men det kan också vara en part som inte har det.

– Jag tror inte att man gör det här för att vara illvillig mot användarna, det har liksom bara blivit så. Man har installerat program för att få statistik eller för att kunna följa folks klickningar. Kanske har man använt gratisprogram och inte läst avtalen om var informationen tar vägen.

Det här måste biblioteken se över och Peter Krantz tror också att det ganska lätt går att åtgärda. Genom att kontrollera hur det ser ut, kontakta leverantörerna eller IT-avdelningen, och genom att gå samman i biblioteksväsendet, kan man åstadkomma mycket.

Checklistan ska stötta personalen

När det gäller hur biblioteken kan skydda den digitala integriteten, finns det hjälp att få. Kungliga biblioteket har till exempel tagit fram en checklista för att underlätta det arbetet. Listan är indelad i tre delar som tar upp den fysiska miljön, själva datormiljön, och de digitala tjänsterna, och beskriver hur man kan gå tillväga för att undersöka och skydda den digitala integriteten.

Kompetensen på biblioteken skiljer sig dock åt. Peter Krantz hoppas att intresset och kunskaperna kommer att öka. Checklistan är ett sätt för att hjälpa till med det.

– Det här är en första slags miniminivå. Om man kommer till jobbet på morgonen ska man kunna ta den här och faktiskt kunna se och lära sig själv kring vilka problem som finns, säger Peter Krantz.

Viktigt att skydda integriteten

Om biblioteken ska kunna fortsätta vara en bra och relevant plats för människor i samhället, menar Peter Krantz att det är viktigt att se till att det är en bra plats för IT, att användarnas integritet är skyddad. Allt annat, menar han, skulle gå emot det grundläggande uppdraget - att hjälpa människor att ta till sig ny kunskap och vara delaktiga i samhället. Han tror också att biblioteken kan spela en stor folkbildande roll när det gäller att hjälpa användare att förstå det digitala samhället och hur viktigt det är med integritetsaspekterna. Men det är viktigt att det sker på rätt sätt.

– Det skulle vara förödande om man skrämde upp folk så att man inte vågade använda nätet. Det handlar om att göra medvetna val och förstå i vilka situationer man ska ta det mer försiktigt och i vilka situationer där det rent av är bra att dela med sig av data. Om vi i biblioteksbranschen kan göra de valen och själva förstå mer om det här, tror jag också att vi kan vägleda andra till att förstå hur det funkar.

Böter inte största faran

Den kommande dataskyddsförordningen med hårdare krav på att integriteten skyddas, kommer att innebära att höga bötesbelopp för de kommuner som bryter mot den. Hur de faktiska konsekvenserna kommer att se ut, är ännu inte helt klart. Men det som Peter Krantz ser som den största risken är något annat.

– Den allra största skadan för ett bibliotek skulle ju vara om väldigt många bibliotek hamnade i media för att man har ett dåligt skydd för informationen. Det skulle urholka förtroendet för biblioteksväsendet som en plats att kunna använda nätet och vara delaktig i samhället på, säger han. ■

Digitala frågor tar mycket tid

TEXT: EVELINA WESTEREGREN

**Kan du hjälpa mig att logga in?
Hur skriver jag ut på den här datorn?
Min bank trodde att ni kunde hjälpa mig här?**

I takt med att vårt digitala samhälle utvecklas möter bibliotekarierna fler och fler digitala frågor. Det tar av arbetstiden, kan utmana kompetensen och etiken. Samtidigt är det en del av bibliotekens ansvar. Eller?

Den där tisdagen på Farsta bibliotek i oktober förra året skulle bibliotekarien Gustav Almestad som vanligt träffa låntagare som bokat tid för att få hjälp med digitala frågor. Just den här dagen var dessutom en extratid inbokad, med en fråga som Gustav Almestads kollegor tidigare inte kunnat lösa. Personen behövde hjälp med att skicka bilder till ett försäkringsbolag.

– Det tog mig ungefär en halvtimme att förstå att problemet rörde sig om det sätt som Hotmail bifogar bilder, att de lägger sig via deras molntjänst och inte som en traditionell bifogad fil. Innan jag hann ta reda på det hade den här personen själv blivit så engagerad i sitt eget ärende och ringde upp försäkringsbolaget och gav luren till mig, så jag fick sitta och prata med någon på försäkringsbolaget, säger Gustav Almestad.

Eftersom det var mitt på dagen och besökarna många, Farsta bibliotek hör till ett av de mest besökta biblioteken utanför centrala Stockholm och har mellan fyra- och fem tusen besökare i veckan, var alla studierum upptagna. Gustav Almestad och låntagaren satt ute i biblioteket. När han till slut kommit fram till en lösning och förklarar för låntagaren hur det går att undvika liknande problem i framtiden, hade det gått en timme. Totalt innebar det att han vid dagens slut hade lagt ungefär halva sin arbetsdag på digitala frågor.

Inlägg fick stor spridning

När han gick hem hade han redan formulerat ett Facebook-inlägg om sin dag, som senare blev ett blogginlägg.

– Jag insåg att det här är sådant som folk inte vet att vi håller på med. Att det kommer så många människor med så många olika frågor rörande alla möjliga informationstekniska ärenden. För mig har det börjat bli helt naturligt att man lägger ganska mycket tid på det.

Gustav Almestads inlägg fick stor spridning och mycket uppmärksamhet som han inte riktigt var förberedd på.

– Lite förvånad blev jag nog. Det hade inte riktigt slagit mig exakt hur lite utomstående vet om anstormningen av sådana här ärenden, stora och små. En del kommenterade i stil med ”Den här hjälpen borde väl de här bolagen eller andra aktörer sköta själva”. Men jag ser ganska krasst på det. Jag räknar inte med att det kommer att hända, mitt perspektiv är att någon måste ta ansvar för det och om ingen annan gör det är det bra om det offentliga gör det. Därför är det bra att uppmärksamma att det här är en ökande del av våra arbetsuppgifter.

Samtidigt kände han i det här fallet en viss frustration över att försäkringsbolaget hänvisade sin kund till biblioteket för att kunna lösa problemet.

– Att explicit bli hänvisad till är ju en nivå mer än att folk självmant vänder sig till oss i någon slags desperation, säger han.

Många blir hänvisade till biblioteken

I Borås arbetar Ola Pilerot på Bibliotekshögskolan. Han är lektor och forskare där och har nyligen genomfört en studie i två regioner där representanter för vardera regionens alla folkbibliotek deltog. Han menar att studien bekräftar

bilden som Gustav Almestad beskriver. Bankernas nedläggning, statliga myndigheters lokala kontor som försvinner eller får begränsade öppettider, och en indignation över att människor blir hänvisade till biblioteken för att få hjälp med sina frågor, är något som han tydligt märkt av bland de personer han pratat med.

– Folkbiblioteken måste ses i ett stort sammanhang som befolkas av en massa olika aktörer, som till exempel bankfilialer som stänger ner. Det får konsekvensen att den som känner sig minsta lilla osäker på hur man gör när man ska fixa med digitala bankärenden, ja vart ska han eller hon gå någonstans? Ja, hon går alldeles uppenbarligen till biblioteket, säger han.

– Det är ett väldigt återkommande inslag i de samtal som vi haft med deltagarna i studien, att ”hit kommer folk med allt möjligt”. Och det är väldigt mycket frågor som har att göra med sådant som vi vanligtvis inte traditionellt sett har förknippat med biblioteksfrågor.

Att det tar en stor del av arbetstiden är en sak. Men det kan också leda till etiska och moraliska funderingar för personalen, menar Ola Pilerot. Är det rätt av mig att se uppgifter på den här låntagarens internetbank? Hur ska jag förhålla mig till att den här privata informationen i ett försäkringsärende blir synlig för mig?

De spörsmålen kan i allra högsta grad bli aktuella när det handlar om bankfrågor, om hur man formulerar ett CV, söker jobb eller bostad, eller behöver ren språkgranskning.

– Jag tror att det är i linje med att många institutioner som vi har tänkt på som samhällseliga institutioner som man kan gå till och få hjälp, antingen har stängt igen eller begränsat sin fysiska tillgänglighet. Det innebär att folkbiblioteket är den sista bastionen som fortfarande står upp och är tillgänglig för alla.

Måste vara digitalt nyfiken

Han tror därför att en bibliotekarie idag måste vara digitalt nyfiken och hänga med i ny teknik, för att kunna bistå låntagarna när den digitala utvecklingen går så snabbt. För att som låntagare tillskansas sig kunskaper genom att gå en kurs, eller läsa en bok, räcker inte.

– Jag tror att de kunskaper och färdigheter som vi förknippar med förmågan att vara digitalt kompetent, de handlar om att vara vaken och uppmärksam och orädd. Och beredd på att möta de, små förvisso, men ändå ganska reella utmaningar som kommer med att tillvaron förändras, säger han.

Delat ansvar

Men vem ska då se till att sprida den digitala kunskapen? I enlighet med de kommentarer Gustav Almestad fick, vore en lösning att varje samhällsaktör tog sitt ansvar för att sprida kunskapen om digital hantering. Att bankerna hjälpte sina kunder fullt ut, att bostadsbolagen gjorde det samma.

– Men sen finns det ju någon slags övergripande uppgift som inte bara en institution själv kan ta på sig. Utbildningsväsendet och biblioteksväsendet går ju hand i hand, de behöver ju jobba tillsammans och det gör de ju också i hög utsträckning. Men det är ju ett maskineri som det skaver i då och då, säger Ola Pilerot.

– Så svaret på frågan om vem som ska ha ansvaret, det är naturligtvis distribuerat, var och en tar sitt ansvar, men man måste också tänka på att det handlar om att vi gör något gemensamt, säger han.

Åsikter går isär

Och frågan om på vilket sätt som biblioteken ska ta sitt ansvar i den digitala utvecklingen är en ständigt närvarande diskussion, menar Ola Pilerot. I sin nyligen genomförda studie urskiljer han två spår i samtalen med bibliotekspersonalen.

– Det är å ena sidan det som skulle kunna kallas för ett traditionellt uppdrag, det som bygger mycket på att man hänvisar till biblioteksplaner, eller någon slags tradition som handlar om boken i centrum och om läsning och läsfrämjande verksamhet.

– Samtidigt ser jag ett parallellt och smått konkurrerande synsätt, som till skillnad från det förstnämnda, som betonar vad biblioteken bör göra, snarare säger att vi ska väl göra det vi kan göra.

Det, menar Ola Pilerot, innebär en öppenhet för att tiderna förändras, att samhället nu är ett annat, och att biblioteken får dra sitt strå till stacken och ta sig an de nya frågorna. I framtiden tror han att biblioteken, precis som alla andra aktörer, kommer att bli mer och mer indragna i det som sker genom och på nätet.

– Det vore ju egendomligt att tänka sig att biblioteken skulle stå fast i någon gammal position. Vi som bibliotekspersoner, måste ju följa med och hänga på nya slags tjänster där man tar till vara på de möjligheter som erbjuds av digitala lösningar. När jag tänker på de två spåren i vår studie, tror jag att vi behöver följa det spår som handlar om hur vi kan göra. ■

Ola Pilerot Foto: Privat

Digitalt center i Motala

TEXT OCH BILD: EVA BERGSTEDT

Motala bibliotek har länge erbjudit digitala tjänster till sina besökare. Men sedan ett digitalt center öppnades i biblioteket för ett år sedan har servicen utökats och blivit mer synlig, både för allmänhet och politiker.

Det är en jätteskillnad. Allt fler hittar hit och det är också lättare att få politikerna att förstå vad vi gör när vi har struktur och avsatta lokaler för verksamheten, säger Susanne Kastbom, projektledare för DigidelCenter.

Demokratifråga

Dagen innan vi ses har centret stått värd för en konferens om det digitala utanförskapet och hur arbetet med det kan tas vidare. Susanne Kastbom är nöjd med utfallet. 110 politiker och tjänstemän var där, både från Östergötland och andra delar av Sverige.

– Polletten har ramlat ner hos våra beslutsfattare. Tillgänglighet och digital kunskap är ju en demokratifråga. Trots det finns ingen myndighet med ansvar för den digitala delaktigheten. Men här i Motala har politikerna nu förstått att hela kommunen måste ta ansvar för den frågan, inte bara biblioteket. Östergötland har de senaste tio åren legat i framkant när det gäller bibliotekens satsningar på digitala tjänster. Med det här digitala lärcentret har ytterligare ett steg tagits, menar Susanne Kastbom. Centret finansieras med projekt-pengar från Region Östergötland, Kulturrådet, Internetstiftelsen och Motala kommun under tre år och tanken är att verksamheten ska bli permanent.

– Ett mål är att skapa samarbeten över myndighetsgränser, till exempel att barnomsorgen visar hur man kan använda deras e-tjänster. Eller att arbetsförmedlingen och

hälso- och sjukvården kommer och berättar om sina digitala tjänster. Igår, på vår konferens, lärde vi oss ett nytt ord, ”sidledsansvar”, istället för att tänka i stuprör.

Kurser och handledning

Digidelcentret erbjuder service och kurser på olika nivåer, allt gratis och riktat till alla åldrar. Där finns exempelvis grundläggande nybörjarkurser i lugnt tempo, kurser i sociala medier, drop in och individuell handledning i små och stora digitala frågor, kurser i programmering, fortbildning för lärare och ”digidelkul” för barn. Flera kurser hålls i samarbete mellan bibliotekspersonal och studieförbund och utbildningar ges även på andra språk, däribland arabiska, somaliska och tigrinja. Som en win-winsituation har biblioteket också timanställt 25 nyanlända digitalt kunniga ungdomar som it-guider. De bor i Motala och lär ut ny teknik till äldre människor där. På köpet får de träna sig i svenska.

Konceptet startade i Örebro 2012 och har därefter spridit sig över landet. I Östergötland har även Mjölby startat och Linköping ligger i startgroparna Denna tidiga fredagsförmiddag finns här en skolklass med ett gäng entusiastiska elever som får lära sig grunderna i programmering och några komvuxelever som använder de publika datorerna.

– De som är svårast att nå är de äldre som är teknikovana. Många känner inte heller till den här möjligheten. Vi räknar med att det sprids från mun till mun av dem som kommer hit och får hjälp. Men alla vill inte hålla på med digital teknik, det måste vi komma ihåg. Samtidigt vill vi ge alla en chans att upptäcka vad som finns, säger Susanne Kastbom och berättar att om det är något som överraskat henne i arbetet med det digitala centret så är det att alla åldrar behöver hjälp.

– Man kanske tror att de flesta som söker sig hit är äldre. Men så är det inte. Samhället digitaliseras snabbt. ■

Digital biblioteks- aktivist

TEXT OCH BILD: HELÉN ANDERSSON

Åke Nygren är en engagerad person som har svårt att skilja på arbete och fritid. Han beskriver sig själv som digital aktivist i gränslandet mellan myndighet och civilsamhälle, vilket bland annat tagit sig uttryck i ett aktivt engagemang i allt som rör digital teknik och digitala utvecklingsfrågor. Både privat och i arbetet på Digitala biblioteket, Stockholms stadsbibliotek.

Första gången jag kom i kontakt med Åke Nygren var på Biblioteksdagarna i Uppsala år 2009. Han hade då nyligen, tillsammans med kollegan Linda Tillander, startat Biblioteksavatarerna, en biblioteksmötesplats i den virtuella världen Second life. Där kunde biblioteksanställda röra sig fritt, träffas och diskutera biblioteksfrågor. Jag minns att Åke Nygrens presentation av denna community gjordes med stor inlevelse och med mycket entusiasm inför denna nya virtuella mötesplats, och jag minns att jag leende tänkte: Vilken nörd.

– Ja, jag är nog en nörd. En teknikupptäckarnörd, skrattar Åke Nygren när jag avslöjar mitt minne när vi ses på hans nuvarande arbetsplats på Stockholms stadsbibliotek.

Nyfiken pionjär

Den virtuella mötesplatsen år 2009 är bara en del av alla de olika digitala sammanhang Åke Nygren sedan dess kastat sig ut i och förutsättningslöst testat. En orädd inställning som samma år gav honom årets Bengt Hjelmqvistpris och där motiveringen bland annat nämner hans pionjäranda inom den digitala världen och hans vilja att testa och implementera olika verktyg för kommunikation mellan bibliotek och brukare.

– Min drivkraft är nog en lekfullhet och en ren och skär nyfikenhet, att jag tycker det är så otroligt spännande. Jag fascinerar väldigt mycket av mötet mellan det fysiska och det digitala och där gränserna allt mer suddas ut, säger han och berättar om sitt dagliga arbete med digital skyltning på Stockholms stadsbibliotek där han tillsammans med sina kollegor dagligen stöter och blöter hur de ska kunna göra det bättre.

– När det gäller digital skyltning måste man tänka på att anpassa det digitala innehållet till den fysiska miljön de placeras i så att den appellerar till människor som rör sig här. Det räcker inte att köpa in utrustningen och tro att den rullar av sig själv. Man måste hela tiden jobba dynamiskt med att målgruppsanpassa och det är här kostnaderna ligger. Inte i investeringen av tekniken som många tycks tro.

Aktivist

Medan vi hämtar varsin kopp kaffe i personalrummet berättar Åke Nygren att han inte är utbildad bibliotekarie på pappret, men att han känner med biblioteksprofessionen i meningen att befinna sig mitt i demokratins centrum. Särskilt de senaste årens omvälvande händelser kring synen på information, kunskap och falska nyheter har påverkat honom och gett honom en allt mer intensiv känsla av att bibliotekarieyrket är ett viktigt arbete mitt i samhället.

– Jag känner mig som en digital biblioteksaktivist och jag tror det är svårt att vara bibliotekarie i dag utan att vara aktivist i någon bemärkelse säger han och menar att hans egen drivkraft till stor del är ideologisk i den bemärkelsen att det för honom är en demokratifråga och en grundläggande fråga om varför biblioteken finns, eller för vem de är till för.

Åke Nygren sätter gärna biblioteken i ett globalt sammanhang där verksamheten styrs av en värdegrund inspirerad av universella styrdokument från till exempel organisationer som

FAKTA

Namn: Åke Nygren

Bor: Stockholm

Jobb: Projektledare på Digitala biblioteket, Stockholms stadsbibliotek. Där jobbar jag med digital skyltning och MIK-frågor. Just nu, under 2017/2018 är mitt huvuduppdrag att delta i utveckling och drift av Stockholm stadsbiblioteks digitala kompetensutvecklande satsning MIK och Demokrati.

Det gör jag när jag inte jobbar: Då leker jag med något annat på internet. Eller ger mig ut på en lång cykeltur. Och så läser jag franska på Komvux som jag till min glädje upptäckte fortfarande finns.

Ligger på mitt nattduksbord: Mycket rapporter som allmän omvärldsbevakning. Sedan läser jag ju mycket tidningar på mobilen och tittar en hel del på Netflix på min iPad liggandes i sängen.

Unesco och IFLA. Han menar att de ger ett slags diskurs kring vad biblioteken ska göra och att det i vissa lägen kan bli konfrontation mellan vad som förväntas av en offentlig verksamhet och vad som förväntas av ett bibliotek.

– För mig handlar det om vems intresse vi ska jobba för. Jag menar att bibliotekens lojalitet först och främst ska ligga hos målgrupperna. Men, fortsätter han, det som är intressant med biblioteksuppdraget är att vi befinner oss just där i spänningsfältet mellan en förvaltande myndighet och civilsamhället. Och när det gäller digital aktivism handlar det om att säkerställa att människor inte blir utsatta för digital övervakning och om att sprida kunskap, om hur man kan skydda sig och kunskap om verktyg att skilja desinformation från information.

Folkbildande perspektiv

Intresset för bibliotek, digitalt lärande och digitalt skapande har Åke Nygren haft med sig långt innan han någon gång strax efter millennieskiftet började jobba på Nacka stadsbibliotek. Då hade han sedan slutet av 1990-talet jobbat på Akademibokhandeln vid Stockholms universitet och allt mer insett det absurda i studenternas jagande efter kurslitteratur.

– Det var då mitt första intresse för e-böcker föddes och jag startade en blogg som hette eBooknews där jag började bevaka e-boksområdet. Eftersom han vid den tiden trodde att det var biblioteksvärlden som skulle bli intressant för e-bokens utveckling, och eftersom han är av en nyfiken natur, började han vikariera på olika bibliotek på Nacka stadsbibliotek. Trots att Nacka stadsbibliotek tidigt låg i framkant med ett bibliotek som profilerade sig när det gällde digitalisering, förstod Åke Nygren ganska snart att det inom biblioteksvärlden fanns ett kommande, stort behov av kunskap inom det digitala området.

– Här fanns ett jättestort fortbild-

ningsbehov och det ledde till att jag och Nina Frid tillsammans sökte projektledartjänsten för Fråga biblioteket som vi sedan byggde upp.

Det var under arbetet med Fråga biblioteket som han fick en vision om nyttan av bibliotek utifrån ett folkbildande perspektiv. Han såg att mycket av den kunskapsförmedling som tidigare skedd med hjälp av böcker nu skedde digitalt, men att tillgången till teknik inte var rättvist fördelad och att kunskap och tilltro till tekniken varierade.

– Det handlar om kunskap, kunskap, kunskap. Att ha tillgång till något är inte samma sak som att kunna hantera det, konstaterar han.

Han funderade mycket på vilka sätt biblioteken kan bidra med tjänster och hjälpa till och eftersom det digitala samhället, enligt Åke Nygren, till stora delar är ett nätverkssamhälle är det också här kunskap skapas och genereras. Och så länge det finns ett nätverk finns det goda förutsättningar att dra nytta av varandras kompetenser. Men, påpekar han, det finns också kompetenser i lokalsamhället att dra nytta av.

– Jag tror på bibliotek som bjuder in lokala aktörer, att vi använder dolda kunskapsresurser i lokalsamhället som vill komma dit och dela med sig av sina kunskaper.

Makerspace

Den digitala utvecklingen påverkar oss alla och Åke Nygren önskar att biblioteken i högre grad ska betrakta sig som en lärmiljö och koppla detta tydligare till biblioteksuppdraget.

– Vi pratar alldeles för sällan om biblioteken som en pedagogisk plats som kan integrera med övriga pedagogiska verksamheter i samhället.

Han återvänder till sitt dagliga arbete med digital skyltning. Ett arbete han ser som en del av ett pedagogiskt arbete där man tillsammans med användaren enkelt kan arbeta medskapande runt innehållet.

Engagerad aktivist Åke Nygren bloggar inte lika mycket nu som förr. Desto flitigare är han på Facebook och Twitter med dagliga kommentarer och delningar.

– Jag är kanske lite udda på det sättet att jag inte är utbildad bibliotekarie. Men jag känner mig som en digital biblioteksaktivist.

– Alla biblioteksmiljöer som på ett eller annat sätt intresserar sig för Makerspace har medskapande och upplevelser som en självklar dimension i sitt arbete. Sitt eget intresse för Makerspace fick han när han var med och arbetade med förberedelserna inför nya Kista bibliotek. I närheten fanns Kista Science City där han fick en del kontakter som fick honom att fundera över hur biblioteken kan lära av dessa kreativa miljöer och bygga bibliotek som bjuder in till medskapande och delaktighet.

– Det finns en bra matchning mellan bildningsidealet och Makerspace eftersom maker-kulturen tydligt säger att ingenting är omöjligt. Alla kan bidra och skapa något nytt. Och det tycker jag är en väldigt attraktiv tanke, säger han.

Biblioteksutvecklare

Åke Nygren skulle gärna se att alla som jobbar på bibliotek upplevde att de är biblioteksutvecklare. Att titeln biblioteksutvecklare decentraliserades och demokratiserades. Att fler får fritt spelrum att omforma biblioteksmiljön för att anpassa till sina målgrupper och kanske till och med att det finns öronmärkta pengar, ett slags riskkapital, vilka biblioteksmedarbetaren har mandat att använda och fatta egna beslut om.

– Det är för mycket hierarkiskt tänkande och för många stuprör i biblioteksvärlden, säger han och konstaterar att definitionen av ett bibliotek är vad vi gör det till. Precis som att definitionen av digital kompetens blir vad vi själv bidrar till, eftersom de båda är arenor i ständig omformning.

Vårt kaffe är för länge sedan slut och Åke Nygren har pratat oavbrutet i nästan två timmar. Vi konstaterar i ett försök att sammanfatta, att bibliotekens digitala utmaning ligger på flera plan. Kollegial kompetensutveckling i kombination med ett pedagogiskt uppdrag att lära medborgaren hantera sin vardag, men också hur hen kan undvika faror och vistas säkrare på nätet.

– Om vi tidigare var euforiska kring möjligheterna med sociala medier, så har pendeln nu slagit åt andra hållet. Men lika lite som vi får fastna i det utopiska träsket, lika lite får vi fastna i det dystopiska. Vi ska helt enkelt lära oss hur vi kan hantera det och ägna oss åt att förmedla verkligheten. Det är digital aktivism. Så när jag säger biblioteksaktivister skulle jag lika gärna kunna säga internetaktivister. Ju fler bibliotekarier som blir engagerade i de här frågorna, som blir aktivister för att reparera skador och bidrar till en hälsosam utveckling på internet, desto bättre. För internet är vårt gemensamma globala bibliotek. ■

Pilotprojekt i Pargas

TEXT OCH BILD: ELISABETH EKSTRÖM

Karolina Zilliacus och Linda Mannila

Det händer att besökare kommer till biblioteket i Pargas i sydvästra Finland med ouppackade surfplattor och telefoner. Ägarna vill ha hjälp med att komma igång och nu satsar biblioteket på att öka personalens digitala kunskaper.

Vägen från Finlands tredje största stad Åbo till skärgårdsstaden Pargas sträcker sig över flera öar och havsvikar. Bussen stannar vid många hållplatser och vi är bara några få resenärer kvar när bussen stannar vid kyrkan i Pargas. Huvudbiblioteket ligger på första våningen i stadshuset, tvärs över gatan från kyrkan.

– Jag vill att biblioteket ska vara en plats dit man kan gå för att testa nya saker och för att se och uppleva, vare sig det är virtual reality eller irl, i verkligheten, säger Karolina Zilliacus, bibliotekschef i Pargas.

Demokratifråga

När Karolina Zilliacus visar runt i biblioteket berättar hon att vid den senaste renoveringen var det viktigt att få in många eluttag så att man ska kunna ladda sina enheter. Givetvis finns det publika datorer och några surfplattor att låna också. De senare används främst i undervisningssyfte och är tillgängliga på plats för barn som inte har någon surfplatta hemma.

– Digital kompetens är en demokratifråga och det ingår i vårt uppdrag, vi ska främja demokratin, säger Karolina Zilliacus.

På huvudbiblioteket jobbar nio personer som kan olika mycket om den digitala tekniken, men på filialerna på öarna

är det färre anställda och då är det svårt att räkna till.

– En gång samlades vi i köket på biblioteket med våra privata apparater för att testa lite och prova på tekniken.

Projekt med ny teknik

Vid en robotworkshop för förskolebarn träffade Karolina Zilliacus Linda Mannila, grundare av den ideella föreningen Make it Finland som jobbar för att fler ska få möjlighet att ta till sig ny teknik. Tillsammans driver de nu ett pilotprojekt på biblioteket i Pargas.

– Man ska få hjälp med utrustning, internetsökning, e-post och e-böcker till exempel, berättar Karolina Zilliacus. Det enda vi inte kan göra är att reparera. Men det går kanske att göra ett samarbete?

För samarbete är en del av lösningen på de digitala och tekniska frågorna när det inte längre räcker med att kunna starta och ladda elektroniska enheter. Det finns många program och appar som behövs för att utföra vardagliga ärenden och på biblioteket i Pargas kan man till exempel också få hjälp med sina bankärenden.

– En bibliotekarie ska inte bli en expert som kan svara på allt, säger Linda Mannila. Därför vill vi involvera lokalsamhället, det finns många aktörer, både privata, statliga och kommunala organisationer och privatpersoner, som har specialkompetens eller kontakter.

Det är många som har upptäckt biblioteket som ett utrymme att arrangera på och nå ut till medborgarna. Till exempel kommer en bank för att visa hur man laddar ner appar.

– Det passar in i vårt koncept, säger Karolina Zilliacus. ■

Med fokus på litteratur

TEXT: HELÉN ANDERSSON

BILD: FREDRIK SVEDEMYR

Efter att i drygt 40 år ha arbetat med litteratur och biblioteksverksamhet, gick Gunnar Södow, före detta litteraturkonsulent med ansvar för vuxenlitteratur på Kultur i Väst, vid årsskiftet i pension.

– Bibliotek har jag varit trött på rätt länge nu, men litteratur tröttnar jag aldrig på, säger den nyblivna pensionären.

När noll27 söker upp Gunnar Södow några dagar före jul är han i full gång med att rensa sina bokhyllor och med att förbereda sin planerade avskedsfest som kommer att innehålla både musik, dans, god mat och dryck.

– Jag får väl se hur det är dagen efter kalaset, men mina planer är att jag ska vara klar med städningen här på kontoret, säger han och visar högarna med sparade rapporter, programblad och gamla projektansökningar.

– Jag har inte fördjupat mig i något för då skulle jag fastna i nostalgi, men det finns mycket skoj här. Det är ju rätt många år, konstaterar han och packar undan några fotografier från norsk-svenska bokfesterna på 1990-talet.

Litteraturvetare

Det har inte alltid varit självklart att Gunnar Södow skulle ägna sitt yrkesliv åt skönlitteraturen. Som liten blev han högläst för, men för övrigt var han ingen avancerad läsare utan bildade sig med världslitteraturen genom Illustrerade Klassiker, och tyckte Strindberg och Molière var trista när det skulle spelas på i skolan under gymnasiet. Men en inspirerande lärare i sista ring skulle få honom på andra tankar och han fick upp ögonen för litteraturen och framförallt modernistisk lyrik.

– Vi läste bland annat Baudelaire och Rimbaud som lära-

ren kopplade ihop med Bob Dylans texter och jag gillade det sättet att analysera, att koppla ihop äldre och moderna texter, minns han. Efter gymnasiet föll därför valet på studier i litteraturvetenskap vid Högskolan i Örebro med planer på att doktorera i ämnet. Men någonstans längs vägen kom en önskan att arbeta praktiskt med litteratur, och parallellt med studierna fick Gunnar Södow 1973 sin första biblioteksferent som biblioteksassistent på sjuksköterskeskolans bibliotek i Örebro.

– Ett lite kul minne i dessa me-too-tider, skrattar han och berättar om sitt 20-åriga rodnande, finliga jag och mötet med utmanande, frispråkiga tuffa damer på sjuksköterskeskolan.

Bibliotekshögskolan

Med en fortsatt längtan att jobba med litteratur sökte sig Gunnar Södow till bibliotekshögskolan i Borås. Det var under det radikala 70-talet och på bibliotekshögskolan lärde sig studenterna inte så mycket om kvalificerad litteratur, men desto mer om olika populära litteraturgenrer.

– Det var ett bakvänt sätt att tänka, men vi fick bekanta oss med lättare genrer och lära oss argumentera för att inte köpa in eller låna ut dessa, minns Gunnar Södow och berättar om sitt specialarbete om agentserien OSS 117.

– Vi gjorde en supertung strukturalistisk litteraturanlys à la Umberto Eco, där vi kom fram till att serien var generaliserande schematiskt uppbyggd och helt utan litterära kvaliteter och upplevelser.

Gunnar Södows egen längtan efter mer kvalificerad litteratur var stark redan då, och tillsammans med några kurskamrater startade han under studietiden en litteraturcirkel om nyutkommen litteratur.

– Det var min första litteraturcirkel där jag var cirkelledare. Vi träffades hemma hos varandra, drack vin och diskuterede den tidens böcker som till exempel Ulf Lundells

Jack, Kerstins Thorvalds Det mest förbjudna och Gun-Britt Sundströms Maken. Vad ska man göra om man är sugen på att läsa god litteratur, säger han och ler vid minnet.

Invandrarkonsulent

Efter en kort tid som bibliotekarie i värmäländska Filipstad, gick flyttlasset till Skaraborg och ett chefsjobb för biblioteksfilialerna i Skövde. Det var i början av 1980-talet och den stora invandravägen i Sverige ställde plötsligt krav på biblioteken att tillmötesgå behov av litteratur på andra språk än svenska. I Skaraborgs län inrättades därför en tjänst som invandrarkonsulent. En tjänst som Gunnar Södow fick och utförde parallellt med sitt chefsjobb.

– Det var ett svårt område med mycket konflikter mellan invandrargrupper, minimalt med litteratur och väldigt lite intresse från kommunbiblioteken som ändå var tvungna att ta ställning till invandravägen.

Bland institutioner som skulle försörjas med litteratur fanns Tidaholmsfängelset som på den tiden var centralfängelse för utländska medborgare. Här fanns det alltid en efterfrågan av tjocka diktsamlingar på arabiska.

– Vi tyckte det var konstigt att de alltid ville ha så tjocka böcker. Tills vi fick tillbaka böcker som var utskurna för att kunna gömma en kniv eller en pistol som smugglats mellan internerna, berättar Gunnar Södow som erkänner att det ändå var lite spännande.

Litteraturkonsulent

Ungefär samtidigt hade Gunnar Södow börjat recensera lyrik och en del skön- och facklitteratur för BTJ och han saknade alltmer skönlitteraturfrågan på biblioteken. Embryot till idén att utbilda bibliotekspersonal i litteraturkännedom kom efter ett så kallat länsmöte år 1988. På dessa möten samlades politiker och bibliotekspersonal, och vid detta speciella möte hade Gunnar Södow som en programpunkt bjudit in författarna Agneta Pleijel och Torbjörn Säfve.

– Jag tyckte helt enkelt att det var dags att prata om skönlitteraturens plats på biblioteken, att inte bara prata om praktiska biblioteksfrågor. Och inslaget blev väldigt lyckat.

När Regionbibliotek Västra Götaland tog form 1999 fick Gunnar Södow i uppdrag att arbeta som litteraturkonsulent. För att möta det behov av och brist på kunskap om skönlitteratur som börjat breda ut sig på biblioteken, hade han redan från början nära samarbete med författarförbund, bibliotek och andra intressenter såväl regionalt som nationellt. Under många år tillsammans med Svenska Akademiens

Nobelbibliotek, Regionbibliotek Stockholm, Region Skåne och Regionbibliotek Halland genomfördes en rad nationella utbildningar för bibliotekspersonal, och så småningom lyckades de vända trenden och har definitivt väckt ett nytt intresse för skönlitteratur på biblioteken.

– Vi fick ju till och med pris för detta. Lars Rydquist på Nobelbiblioteket fick Bengt Hjelmqvists pris år 2005, och jag fick Greta Rhenborgspriset året efter.

Mission

Gunnar Södow är nöjd med att skönlitteraturen har blivit intressant för biblioteken, att det diskuteras litteratur och att antalet aktiviteter och program har ökat.

– Det är väl egentligen det jag tycker har varit roligast, att vi lyckats med detta. Att utbildningsinsatserna blev så bra

och att det som ringar på vattnet blivit flera utbildningar, festivaler, boktips och bokcirkel på nätet, och förstås bok- och biblioteksmässan i Göteborg med vår egen scen som bjuder på intressanta program i litteraturens tecken.

Det är inte mycket Gunnar Södow ångrar eller grämer sig över, men han hade gärna sett att vi kommit längre med biblioterapi i Västra Götalandsregionen och i Sverige, och han känner sig ganska färdig med bibliotek som institution, tycker att det går för långsamt, att det är samma diskussioner som ständigt återkommer. Och så här i efterhand är han tacksam att han inte fortsatte sin bana som bibliotekschef.

– Att syssla med litteratur har varit kul, även om jag ibland naturligtvis bli-

vit blasé. Jag menar, hur många författardagar har jag inte arrangerat, ler han och tillägger att han ändå är glad över varenda en och betonar litteraturens betydelse både på det personliga planet och att den ger stoff till så många fortsatta diskussioner.

Skrivbord och bokhyllor är snart tömda och en ny era i Gunnar Södows liv ska ta vid. Han har inga bestämda planer inför framtiden, men han är säker på att han kommer att fortsätta hänga med i bokutgivningen och att han kommer att fortsätta läsa.

– Jag lyssnar numera nästan uteslutande på böcker och kanske kommer jag att skaffa mig ett lånekort på biblioteket ändå, funderar han och har ett bestämt råd till sin efterträdare.

– Håll litteraturen levande. Ha roligt och Don't forget to dance... ■

Gunnar Södow

Om jag hade ett bibliotek

Hur många gånger genom åren har man inte fått höra vittnesmål från kulturföreträdare och politiker, som glansögt talat om sitt barndoms bibliotek – nästan lika många gånger har det känts krystat och lätt pinsamt. Men... så här var mitt.

Vägen var lång till barndomens bibliotek; Oscarsvägen fram, förbi Engelbrektsskolan genom Oscarsparken och rakt igenom ett av Sveriges längsta torg, fram till Nicolai kyrka, nerför backen med stora Posten till höger och rakt fram Stadsbiblioteket, som delade huskropp med Konserthuset. Höga trappor och blytung dörr och stenbelagd entré, fler trappor och sedan till vänster den stora bibliotekshallen för vuxenlitteratur. Man möttes av höga halvrunda länediskar, och här rådde en högtidlig, dov nästan sakral känsla av upphöjdhed.

Tjänsteandarna i form av kontorister och bibliotekariärer talade knappt hörbart, och deras sulor var gummerade och rörde sig skönt mjukt över stengolvet. Hallen var oerhört hög och kupolformad och väggarna kläddes i fyra gallerivåningar av böcker och jag undrade vad det var för böcker som fått denna härliga utsiktsplats.

På vuxenavdelningen fick man inte låna utan att målsman var med. Som tioåring och framåt hade jag pippi på att rita av historiska personer från olika epoker, favorit var franska revolutionen och Napoleontiden, och en gång då mormor var med och förklarade fick jag så ner en bok från det mytiska tredje galleriet, med massor av bilder på franska revolutionärer, alltifrån Danton, Marat till Saint-Just. Lyckan var fullkomlig, medans bibliotekarie Åke A som hämtat boken såg allmänt förbryllad ut.

Barn- och ungdomsavdelningen låg i källaren. Där var det mörkt och murrigt, men där fick jag låna på eget kort, och där var jag mest varje vecka ensam eller med kompisar. Det var här Ture Sventon och Agaton Sax gjorde entré tillsammans med en lång rad serier om äventyr på flickskoleinternat från England, skrivna av den oerhört flitiga Enid Blyton. Detta var på "pan-sarbandens" tid, BTJ:s inbindningar, då röda kraftfullt bundna böcker var för flickor, och blå för pojkar och gröna var fackböcker.

En dag hittade jag en ny internatskoleserie, kanske var det böckerna om St Clare, kilade snabbt fram, glad i hågen, till länedisken med mina fynd. Den mörka kraftiga damen i stickad kofta och hög polo, tittade först på böckerna och sen på mig, tog liksom sats och sa sen väldigt tyst men tydligt: "Det där är ju flickböcker!... Jag tycker inte att du som pojke ska läsa såna. För-

reslär att du går tillbaka med dom till hyllan och hittar några andra."

Det var sista gången jag var på den barnavdelningen. Min första lilla boksamling bestod av en hyllmeter som stod i hörnet på mitt skrivbord i mitt pojkrum, bestående av kurslitteratur i litteraturvetenskap och de Delfinpockets som köpts på bokreor i ett tidigt 70-tal, en speciell känsla infann sig då man tog fram Idioten, Brott och Straff, och Främlingen. Snart kom det in en riktig bokhylla, och vid utflytten till första egna lägenheten kom Billyhyllorna in i livet, och fylldes på så småningom. Och så där har det hållit på genom livet, biblioteket har ökat i omfång, hyllor köpts till, det har flyttats runt, packats ner, packats upp, transporterats till olika städer, separerats, slagits ihop, gallrats, givits bort, omvärderats, kondenserats till ett nuläge. Då jag tror mig ha böcker som betyder något för mig.

Numera är hyllorna måttbeställda för en speciell vägg. Inga nya hyllor kommer att köpas in om det blir överfullt, nej strikt gallringsplan finnes, typ, en in, en ut. De är sorterade i skön och fack, absolut inte i några färger, alfabetiskt och systematiskt om möjligt, och de är fortfarande så att det finns många som ej är lästa, inköpta för länge sen, då omtalade och uppmärksammade, nu mer kanske kuriösa.

Samlingen av alla Rockyalbum glädjer, och den lilla avdelningen med signerade böcker som jag erhållit genom åren, där var och en berättar sin historia och vid vilket tillfälle: "Gunnar – man kan gilla de konstigaste män till och med en stolle som Tegnér anser Stewe", Rönndruvan glöder – Stewe Claesons Augustnominerade Tegnérroman, från en av de första Författardagarna på Stadsbiblioteket i Göteborg, som drog nästan 200 personer i början på 2000-talet.

Norsk-Svensk bokfest i Fredrikstad 2003 lockade mycket folk och många goda författare, och hyllad var romanen om Bellman, Fukta din aska. I den står det: "Det var en gång en Bellman, en Gunnar och en Brunner".

Det sägs ofta att våra offentliga bibliotek är så viktiga för vårt kollektiva minne och historia. Men visst är det så, att vårt eget lilla privata bibliotek är vår alldeles egna personliga minnesbank varifrån vi närsomhelst kan plocka fram vår egen historia.

GUNNAR SÖDOW

KULTUR I VÄST 405 44 GÖTEBORG

Du missar väl inte noll27 på webben!

- Allt fler bibliotek erbjuder streamad film genom tjänsten Cineasterna. Noll27 har mött en nöjd låntagare och pratat med biblioteket i Lerum.
- Genom nätverk och evenemang vill föreningen Make it Finland ta invånarna i Finland till nästa nivå i dagens digitala verklighet.
- Algoritmer styr våra sökresultat på nätet, förklarar Olof Sundin, professor i biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

noll27.se

Psst...

Du är välkommen
att höra av dig till redaktionen
med tips, idéer och tankar:
redaktionen@noll27.se

I NÄSTA NUMMER

Nr 2 av noll27 handlar om
nationella minoriteter. Vi ses! M